

Պատասխանատու
Հովանակ Գրիգորյան

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻՈՅ

Նամակըն ուղղելի է
առ. Ղ. Գ. Պալիստինյան

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ 1879 թ. 1111

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Մօտ օրերս քաղաքական աշխարհին մեջ դուրս եկած նշանավոր գեղարվեստագետ Գրիգորյան Հասարակապետութեան նախագահին պաշտօնէ հրաժարելն է, զէպք մի որ կրնար խիստ մեծ ու վտանգաւոր հետեւութիւն ունենալ, և որ խիստ խաղաղ ու զարմանալի կերպիւ վախճան ունեցաւ. որով կատարեցաւ կամայէտօք այն զրոյցն զոր առաջին թէ՛ այսուհետեւ կրնան դժուարութիւններ պատահիլ, այլ ոչ երբէք վտանգ : Մագ. Մանուկ մարաշախտի հրաժարական տալու պատճառն էր համութիւն չտալը կրէպլէզ զօրապետին տեղեկագրին, որով խորհրդարանը և նախարարաց ժողովը նախագահէն կրպահանջէր մի քանի պարագայաց մեծ հրամանատարութեան կանչուիլը և ոմանց ևս իրենց պաշտօնէն դադարիլը : Երբ քան զեռանայ պայմանաւորման հակառակ որոշեալ օրինաց և որովհետեւ նախագահը նախատեսեց որ չպիտի կարենայ նոր ժողով կազմելով մեծամասնութիւն ստանալ : Հարկադրեցաւ հրաժարականը տալ, և նոյն օրին Պ. Պրէվի ընտրեցաւ նախագահ հասարակապետութեան, որ թէ՛ սրտիւ և թէ՛ համազմամբ հասարակապետական է : Երբ ամենայնիւ Մագ. Մանուկ սիրելի է դարձեալ ազգին, և չուշացաւ անձամբ երթալ Պ. Պրէվիի նախագահական պաշտօնը շնորհաւորելոյ : Սոյն նշանաւոր գեղարվեստագետը ծնունդով Սուրբ Երանցաւորացի, և ծառայեց Գաղաթիւն և Տաթևի մէջ կնքուելիք վերջնական դաշնագրութեան խնդրելու իւր վախճանին հասաւ : Յունուարի 29ին ստորագրուեցաւ, և տասնհինգ օրէն իրարու պիտի յանձնուին վաւերացեալ բնագիրները : Նոյն օրը, կըսէ հեռագիրը, սկիզբն եղաւ Ազրիանուպոսի պարպելուն, որ պիտի յանձնուի օսմանեան կառավարութեան :

Իսկ յունա-տաճկական խնդրը դժբաղդաբար վիճարկեալ բարեկամաբար լուծուելոյ :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԶԱՏԱԳՈՎՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱՐԱՌՈՒՆ

Յառաջ խնդիր և վէճ լեալէ զգրաբարուէն և նախարհիկ բարբառոյն մերոյ, և բազումք ի բանասիրաց և լեզուագիտաց ջատագով և դժվարան լեալեն զգրաբարուէն, այլ սակաւ ոմանք պարսաւադիր նմին և ոստիւ Այսթիկ նոյն խնդիր և վէճ լինին զմանէն, և այժմիկ իսկ բազումք ի բանասիրաց, լեզուագիտաց, և ճշմարիտ ազգասիրաց ջատագով լինին, և նախանձախնդիր նմին Եւ կարիք իրաւամբ, զի դրաբառն լեալ է նախասիրակ և իսկական լեզու կամ խօսք նախանայ մերոց, և հաւանական իսկ է ասել լեզու Աղամային : Զի ըստ սրբոյ Աստուածաշնչին, դրախտն էր ի մերն Հայաստան, Աղամ անդր արարեալ, անդր բնակեալ, սերունդք նորին անդր մնացին, և անտի սկսան սփռիլ ընդ երեսն երկրի : Տապանակ Նոյին հանգեաւ ի կատար լերին Արարատայ, և դարձեալ սերունդք նորին անդր մնացին և բնակեցան, և ապա սփռեցան անտի ընդ ամենայն կողման աշխարհի Որպէս նախնիք մեր խօսէին, դրառս ի կիրարկանէին ի խօսս, և զբանս կազմէին, նոյն և յաջորդք նոցին ուսանէին և խօսէին : Եւ յորժամ սկսան հնարել տառս կամ նշանագիրս, յայնժամ սկսան ի գիր արձանացուցանել զխօսս իրենց, որչափ էրն հարկաւոր մատենան շա-

ղաւարութեան հանգիստեր է : Թուրքիոյ լիազոր պաշտօնեայն, այնքեր է որ Պերլինու դաշնագրոյն ցոյց տուած հիմունքէն դուրս քիչ մի չեղելով՝ այնպէս բանակցութեանց սկսին : Յոյն պաշտօնեայք չեն ընդունած նորա առաջարկած եղանակաւ տեսութեան տակ ձգել խնդիրը, հետեւապէս նիստը փակուել է առանց դորձ մի տեսնելոյ :

Աֆղանիստանէն նոր տեղեկութիւնք չկան : Անգղիացիք վերջնական յաղթութիւն դեռ ձեռք չբերին : Մինչև ցայսօր հասած լուրերը կըմանուցանեն թէ Եագուպ խան Անգղիացեաց հետ հաշտութեան պայման ըրած չէ, առաւել տրամադիր է նա պատերազմաւ դիմադրել նոցա եթէ համաձայնութիւն դոյնանայ իւր պետական մարդոց մէջ : Ընդհակառակն մեծ խռովութիւն և ապստամբական ոգի կըտիրէ մէջերնին, մինչև ստիպուիլ Եագուպ խանին թնդանալ ի սօսիլ հետեւին Քապուլի մէկ կողմը ռմբահարելով :

Առնաղինութեան (ժանտարմայի) դրութիւնը երթալով հաստատուելոյ վերայ է Թուրքիոյ մէջ, որ վերանորոգութեան պայմանաց մին է : Անցեալ օր ոստիկանութեան պաշտօնեայն չորս զինուոր, մէկ սպայ հետեւակազօրաց, և երկու զինուոր ու մի սպայ հեծեալզօրաց ներկայացոյց մեծ վէճերին, առնաղինի հագուստով, որ քիչ շատ փոփոխութեամբ ընդունուեցաւ Ն. Բարձրութեան : Այս շաբաթ օր յիշեալ պաշտօնեայն անգղիացի սպայներն և առնաղինութեան հրամանատարն ևս պիտի ներկայացնեն Նորին Բարձրութեան :

Անգղիոյ տէրութեան և Զուլուզի իշխանութեան մէջ, որ բարբարոս ազգ մի է գլ. Բարեյուսոյի հիւս. արեւելեան դին, վէճ մի ծագած է վերջին հեռագիրը անգղիական վաչտի մի ջընջուիլը կ'իմացնէ : Նախալ քաղաքը վտանգի մէջ է :

Բազմաթիւ կրօնականս, բարոյականս, պատմականս և ուսումնականս : Սակաւ առ սակաւ հիմա գոյնքն և ճարտարքն ի նոցանէ սկսան օրէնս և կանոնս սահմանել լեզուի մերում, զի նոքօք ամենեքին միապէս խօսեցան և շարագրեցին : օրէնքք այդ կոչի արհեստ ազատական կամ ֆերականութիւն : Քերականութիւնն ուսուցանէ խօսել, շարագրել անսխալ ըստ օրինաց լեզուին : Քերականութիւն և այլ բաղմատեսակ մատենագրութիւնք նախնեաց մերոց երանելեաց կան այժմիկ ի միջի մերում : միմիայն փառաւոր նըշխարք են այդքիկ առ մեզ առանդեալք, փառք և պարճանք են այդքիկ ազգին մերոյ, և նոքօք համարեմք յազգս, և դասիմք ընդ ազգս լուսաւորեալս, բարգաւաճեալս, և քաղաքակիրթս : Եթէ բարձրին ի մէջ այդքիկ, յայնժամ բարձրին փառք մեր և պարճանք, և դասիցիմք յայնժամ ընդ ազգինս վայրագասունս, և նմանող նոյնին լիցուք :

Ի բառնալ թագաւորութեան մերում սկսաւ ազգ մեր տարագիր սահել ի հայրենեաց մերոց, և սփռիլ ընդ ամենայն կողման աշխարհի, զի չգոյէ թագաւորութեան և իշխանաց մերոց, սկիզբն կալաւ լեզու մեր ազաւազիլ և խանդավարի, տարօրէն և տարականն լինել, և այլազգական բառք բանք և կերպարանք խօսից և շարագրութեան խառնիլ ի լեզուի մերում, և անշքանալ : Յայնապէս է և անկարօտ ապացոյցութեան, զի ուր չիք իագաւոր, իշխան, տնօրէն, խրախուսող, ամենայն ինչ անդր խառն

ԱԶԳԱՅԻՆ

Մեր ընթերցողաց ծանօթ պէտք է լինի մի եկեղեցական, այն է կաթողիկոս Հայոց եկեղեցւոյ առաջ քահանայ տէր Յովնանէս Խաչկեան, պատուեալ ի զանազան նուագս ոչ միայն ի չորից կաթողիկոսաց, յեպիսկոպոսաց և իշխանաւորաց ազգիս, այլև յատուկ շքանշանաւ յօգտաւիրաւ կայսերէն Ռուսաց, որք յայտնի նշան են նորին արժ. Հայրութեան անձնական բարեմասնութեանց և որ առաւելն է իւր մայրենի եկեղեցւոյն վերայ ցոյց տուած մեծ նախանձաւորութեան, իւր ամբիժ հաւատոյն և կրօնին, որոյ ծառայած է իւր 50 ամաց հետէ : Յաւալի է մեզ հաւատալ թէ այսպիսի անձն մի որ իւր բովանդակ կենաց մէջ բարեպաշտութեամբ և ուղղափառութեամբ հռչակուած է, իւր ծերութեան մէջ ունեցած է անիրաւի զորպարտութիւն մի, որով կը նսեմանայ իւր բարի համբաւը զոր կը վայելէ համայն ազգիս առջև : Թողուք որ ինքք իւր թղթակցութեամբ որոյ պատճէնը ուղղած է առ մեզ հրատարակելոյ համար, պաշտպանէ իւր անձին վերայ իւր պաշտած մայրենի հաւատքը :

Ի կաթողիկոս, 15 Յունիս 1879

Արժանապատիւ պարոն Գրիգոր Պօղոս Մելիտոս
Յարգող պարոն
Ի ներկայ :

Առաջ է Պարսից, ի խոռվին բաղդի խաւս անգամ փշրէ զատամ : այս փորձ տեսանեմ այժմ հրաշագործեալ ինն, զի զինի հարուածելոյ Գրիգորիս եպիսկոպոսի զանաւորութիւն իմ՝ ընդդէմ օրինաց Աստուծոյ և ցանկի Հայաստան սրբոյ եկեղեցւոյ, որով թէ պատուելութեան քո, և թէ այլոց մերազնեց քաղաքիս (թողում և բացակայից) սիրտ, և հողի տրտմեալ ցաւեցեալ, նոր զրպարտանս ինչ ևս յաւելեալ ի վերայ՝ այս է :

Յաւին անցելոյ տակաւ քո Հայ և Անգլ. տառիք և բարբառով տետրակ մի ընդդէմ խորհրդոյ և դաւանութեան Հայաստան սրբոյ եկեղեցւոյ և տարածեալ ի տեղիս տեղիս օրինակ մի՛ յոյր վրայ ստի գտանել ձե-

և խուռն է լինելոց : Ոչ միայն յազգի մերում լեալ է այդպէս, այլև յայլ ազգինս, որք պատմութեանց են տեղեկակ վկայեցան զայդմանէ :

Թէև կային ի միջի մերում քերականութիւն, մատենագրութիւնք բաղմատեսակ, այլ չէին այդքիկ բաւական : այլ ազգ մեր կարօտ էր յոյժ բաղում այլ ևս ուսումնական մատենից և բարդաւաճանաց լեզուի մերում : որպէս յայտ իսկ է ամենայն ուսումնականաց և բանասիրաց : Այնտես և խնամատ ձեռն ամենակալին և Տնկուղին Գրախոսին ի մերն Հայաստան : ի դուրս շարժեալ ընդ ազգս մեր վարատեալ, զհայրն Միթիթար տարեալ էամ յայն իտալիոյ : որ էր յայնժամ փառաւոր դահ ամենայն ազգ ուսմանց և մակարութեանց, և ազատարան բարեկեցիկ կենցաղավարութեան և քաղաքակրթութեան : և ազգեաց ի սիրտ նորին կառուցանել ի կրդեալն սրբոյն Ղազարու մենարան : կամ այլով բանիւ : տաճար դիտութեան և լուսաւորութեան ազգի մերում : անտի կոչիլ զորքիս մերոյն Հայաստանի : անդր սկիզբն առնել բարդաւաճել զլեզուն Աղամային կամ զգերապանս լեզուն Հայաստան աշխարհի :

Ժողովեցան զետեղեցան անդր : ոմանք յորդոցն Հայաստանի : սկիզբն առնին յայնժամ կենդանացուցանել : բարդաւաճել : և դաշնակաւոր առնել զլեզուն մեր : ճարտարահիւս յօրինելով զբանս և ճիշտ սահմանաւորս ի կիրարկանելով զբառս մատենագրել և թարգմանել զբաղումս ի մատենից լուսաւորեալ և ազաւաճեալ ազգացն

ազգիք կարմիր թանակաւ, առքեալ աստի րուքի
կ. Պօլիս չարախօսելով զինչն, որպէս թէ այն ձեռա-
գիր իմէ, և թէ իսով հեղինակութեամբ եղեալ այն
Ա. յո՛ւ արք. երկուստք յԱստուծոյ ծանօթք մեր, հե-
տեալար ձեռագրի մարմնով անշուշտ ոչ հաւատարմաւ,
սակայն զխաժառնգէ զինչ հնար տեսչ. աստի րուքն
գառաւել ի հաւատ և ի խղճէ՝ զրեւմ առ քեզ զայս զիր
հարցական (2 հաւասար օրինակք) յանուն սրբոյ Նր.
բարգիւթեան հրաւիրելով զԱստուծոյ խոստովին քո
ի խնդիրս հօր խառնեալ, որպէս ի կենդանի խղճմաւ
նօք վիայագրել, թէ ունեցեալ իմ արդեօք հաղորդակ-
ցութիւն, խորհրդակցութիւն կամ գիտակցութիւն ի
գործք յառաջ քան զհրատարակելոյ :

Աւելորդ չվարկանիմ յիշատակել, զոր յետ քանի մի
հատոր ց տետրակիդ տարածման և լսողութեան, խո-
սեցայ ընդ քեզ յորդորանք և ստիպմամբ, տալ զմիա-
ցորդն ի ճարակ հրոյ, և ի թէ հնար՝ պարտաւն ևս յետս
կոչել. ասացեր, «անկարելի իմն է՝ ըստորում ոչ յաւար
արարեալ» և մինչ ասացեր օրինակ մի ի տետրակին իմ
ընծայել հերքելի և ունել չկամեցայ : Յայլում նուազի
տետրակեան՝ լսողութեան ինձ ասելով. «Ահա տես զհո-
գեւորականութիւն մեր հոգեւորականաց կեղեցւոյ :
«Պիղուք՝ իմ որպէս մարդ՝ մղտնալ ի հաւատոյ, ընկա-
«լան դետրակն՝ ընթերցան, փոխանակ կոչելոյ զիս՝
«կամ գալոյ ասիս ի խառն և ի յորդոր՝ ոչ զգաւթեան :
«ի սուրբ Բեմի յանդիման տաճարի հրատարակող գա-
«նէմ և զընտանն ինձ կարդացեալ, որով ճշմարտն
«խոստովանիմ, եթէ կայ ի հաւատ և ի իմ լիցա կայծ
«իմն ջերմեանքովեան և կոսկածի՝ այն ևս չիշու-
«նչ ցաւիմ ընա՛ւ թէ թողի զմայրենին իմ՝ եկեղեցի, և
«օտարացայ ի հոգեւորականաց՝ որք ոխացեալ սրբիք
«մատչին յահաւոր խորհուրդ սրբոյ Պատարագի, և
«կեղծի խաղաղութիւն քաջանալ, թո՛ւ ինձ
«ներկայութիւն Աստուծոյ դուռնի ի սխալական հրէջ
«և . . . յեկեղեցի մեր Աշխատեալ և ոչ Քրիստոս :»

Մնեղէ և անկր ցաւելով ի վիրաւորութիւն հոգեւոր-
համոզելի գրեզ տալ զայն ի մոռացութեան և բնական
տղիտութեան և բրտութեան մերում, չգայթակղել և
չմոռանալ գեկեղեցին, որ ծնաւ գրեզ հոգեպէս, և զար-
գացոյց ի փառս իւր :

Ապաքեն զայս միայն լնդրեմ, զի եթէ վերջորդու-
թիւն և անքն են անստերիք, անկեղծ և ուղիղ, ոչ ի
պատիւ իմ վաղանցուկ, այլ ի սէր արդարութեան շնորհ
արարեալ ի ներքոյ գրութեանս այսմիկ գրչաւ քով
վիայագրել և զորովն յառաւել հաստատութիւն. և ի
բայ քեցել յանձնէ իմմէ գեկեղծ ամրատանութիւն
չարասիրն, որ ըստ Յուդայի տիրամատն լինի գաւա-
ճանութեամբ. կատարելով քո զայս տաղիւնական հայ-
ցուած, ոչ միայն շնորհակալու զիս առ քեզ կացուցա-
նելոյ ևս, այլ և զվարձա արդարութեան գտանելոյ ևս
յորդորոյն Աստուծոյ, աստ և յանանց կեանս :

Ըստ կիրթ ախորժակաց : Յարեան կանգնեցան
կացին ի միջի նոցին արք հանճարեղք և գերա-
համբաւք. որք եղեն ջաճք լուսաճաճանչք և
լուսաւորելք ազգին մերոյ. լոյս նոցին հանճա-
րացն սխաւեցաւ ընդ խաւար միտս ազգայնոց
մերոց՝ մերձաւորաց և հեռաւորաց. երկք նոցին
գրաւորքնն ապացոյց նոցին հանճարացն և լու-
սաւորութեանց՝ որք փառք են ապաքեն ազ-
գին մերում : Սերելի է ինձ յոյժ զմեծարելի
անուանս հանճարացն դարուս ի յիշատակ անել
աստ, հարցն վեհից և երանելեաց Արսենի Բագ-
րատունւոյ, և եղ ուարդայ Հիւրմիւղեան, որոց
ի դարուս այնչափ փայլեցան հանճարք, մինչ
սքանչանամ և ես ընդ հանճարս նոցին,
սքանչանամ ընդ գերադոյն երկս նոցին դրա-
ւորականս : Մեծարելի հայրն Արսէն էր քեր-
թող, քերական անկուգական, և վերածող
զմարդարիտս գերապանձ լեզուի մերոյ՝ թաղ-
եալս ի խորս անգիտութեան լեզուին մերում.
և հայրն եղ ուարդ. Հիւրմիւղեան՝ նուագարան
լեզուի մերում, թարգման, և նուագաւոր բա-
նահիւս : Երկք նոցին գրաւորք են վիայք նոցին.
Հանճարքն երկօրին թէ և այժմ հրատարակեն
յաստի կենացս, այլ երկք նոցին գրաւորք, և
յիշատակք կան և մնացեն անմահք : Չանուանս
նոցին պարտիմք ոսկեգիր գործով ի ճակատս
համայն ազգային գպրոցաց մերոց, և կոչել
զնոսա հարք վեհադոյնք և երանելիք, կենդա-
նաւաւ, բարդաւաճող, և իշխան և ապաւեն

Յարգանք մեծ սիրելութեանդ որպէս միշտ ի սրտ
օրհնարան, վշտալի Տէր Յովնաննա Խաղկեան,
Խաչաւ, առագ քանոնալ Հայոց
Արժանապատիւ սրբակրօն տէր Յովն. Խաչկեան
Խաչաւ, առագ քանոնալ Հայոց
Սրբակրօն տէր :

Երեկեան գրեալք այս գիր, կարգաւոր ոչ կարեւր
սրբութեանդ յայտնել իմ սրտի և հոգւոյ արածութիւնն.
Ինչ է աշխարհս՝ մեզոր ապականեալ և փորձանք լցեալ,
տուն և ինչ մեր կեանքն ցաւ օր ծնեալ, և մեղքով չար-
չարեալ, տրաւ բոլորն զոր կրեմք՝ մեզ պատիժ մեղաց և,
և մինչ հոգեւոր և մտք չզղշմամք՝ չպիտի ազատվեմք
ի փորձանաց :

Տէր հայր, միթէ ձեր վիշտ դրոյարտանք և անտա-
նելի նեղութիւն զոր կրեցիք և կրէք այս քաղաքումն
նոր է և դարմանալի. ոչ, այլ բազումամբ են զոր դուք
վշտանէք և Քրիստոսի սիրով յանձն առնէք նեղու-
թիւնք և հոգածանք. այս ևս չառեմ միայն, բարձր Հնդ.
կատանելն է յայտնի, և ում որ հարցանես՝ նոյն ունի
ասել, վառնոց զարմանալ թէ դուք որ մեծամեծ չա-
րութիւնք կրեցիք և համբերեցիք, իմ այս շնչին գործի
սրտածառով գրաւարովն ցաւ էք համարում ձեզ :

Ո՛վ կայ ներկայ քաղաքումն՝ որ հասկացեալ է թէ
նոյն տետրակն իմ իսկ հեղինակութիւն է և ոչ այլ սրբո
անձնի. թէ պէտ էս իմ անուն յայտնել չեմ, և միթէ և
կեղեցականք չզիտեմ որ ևս եմ հեղինակն. և եթէ չգի-
տիմ, ինչպէս կեղեցայ մի. և այլոց տան իմ վրայ անկէք
և նախատիք թափեցին :

Այսպիսի ևս այս տետրակ լ. Գեօն մի (Անգղիա) որ-
պէս գիտեն իմ փառքն. իմ կամքն էր ասել լ. Գեօ-
նումն և առնելոյ էի թէ յանկարծակի չստիպվի զառ-
նալ տեղս, որք քանիս վրայ ունիմ բարեւ հաստատու-
թիւն : Ուղիղ թէ նոյն տետրակումն ունեցաւ կարմիր
թանակով իմ ձեռագիր իբրեւ սպիտակագիր մնացեալ.
Երկրորդ թէ խորհուրդ չլինի, աղաչեմ եթէ
կարող էք բերել տաք տեղս փառս իմ ընծայութեան շատ
և շատ շնորհակալ լինելոյ եմ :

Վերջապէս հոգեւոր ախորժակ որ ձեր վիրաւորած և
ցաւ ուսած սիրտն իմ գործոյ պատճառաւ կրկին խոցեալ
է. աղաչեմ ինձ ներել սիրով՝ քանզի և ես ոչ ճար
չունիմ, միայն այսքան կարող եմ ի վերայ խղճմանացս
խոստանալ, թէ վերջորդութիւնն ձեր և հարցն ինձանէ
ըստ աննայնի ուղիղ են և անաղա. և դարձեալ խոստա-
նամ ես ինքս յետ փոքր ժամանակի, եթէ հարկաւորվի՝
զրեւ լքմիւնք, և ի. Պօլիս և կամ ինչ տեղ հարկ
համարեմ փառս այս մասին թէ դուք անմահ էք որ-
պէս յայտնի Աստուծոյ, և չունիք բնաւ տեղեկութիւն
իմ այս գործին, և ի նմին ժամանակի յայտնել ամենե-
ցուն իմ ունեցեալ այս պատճառ և իրաւունքն, վասն
թողնելոյ իմ ծննդական Եկեղեցի :

Յարգութեանդ որպէս միշտ հաւատարիմ
խոնարհ և ցաւակից
Գրիգոր Պ. Մեխիյոս :
Ի Կալկաթա, 16 Յունվարի 1879 :

գերապանձ լեզուին մերում. իցել թէ յաջո-
ղէր ինձ գնալ ի վայր հանգստեան նոցին, և
զլ առն արտասուս իմ հեղուլ զուրբ Շիրմօքն
նոցին, և համբուրել զարձան Շիրմաց նոցին, զի
չեղէ ես արժանի հեղուլ զհամբոյրս սրբոյ աշայն
նոցին բազմապատակ, Հայրք վեհադոյնք, ան-
ուանք ձեր բարեբանեցին միշտ յազգի մե-
րում. յիշատակ ձեր անմուտց մնացեն. երկք
ձեր գրաւորք լուսաւորեցան զորք իսկայանտան
աշխարհի : Հայրք Աստուծաբեալ ուխտին Միսի-
թարայ, դուք որ անխոնջ երկասիրութեամբ և
զեղեցիկ ազգասիրութեամբ յայդ հասուցեալ
էք աստիճան փառաւոր և նախանձելի զգպրու-
թիւն և զլեզու մեր, և դիւրին և լուսաւոր
պատրաստեալ ճանապարհ բարդաւաճանաց և
յառաջադիմութեան յուսմանս, այլ սակաւք
սմանք, աւալ, չսիրեն և չյարդեն զգրաւոր
գերապանձ և ախորժակուր լեզուն, այլ կամին
դարձեալ դնալ, գլորել, գահալէժ անկանիլ
ի խորս ազաւարութեան լեզուին մերոյ : Աղա-
ւաղեալ և խանդարեալ լեզու է աշխարհաբառն
զի չէ փակեալ ընդ օրինօք լեզուին, և է ան-
կատար անախորժ կիրթ ախորժակաց և լեզ-
եաց, աննման կերպարանաց բանից երանելի
նախնեացն և արդեաց մատենագրաց և թարգ-
մանաց, և անհասկանալի են բազում բառք և
բանք, զի չունին զիսկական իմաստ բառից.
միով բանիւ, աշխարհաբառն է բարեբանական :
Եւ զի չէ փակեալ ընդ օրինօք և կանոնօք լեզ-
ուին, ամենայն ոք ըստ հաճոյն իւրոց հալովէ

Ընթերցողք կր յիշեն Ա. Արշալուսոյ և Ա. Մամ-
բաւի անդի ունեց օճ ուսումնական վեճք գրա-
բառ և աշխարհաբառ լեզուաց մասին : Սոյն
խնդրոյն մէջ որքան որ Ա. Արշալուսոյ յաղթող
հանգիստացած է պաշտպան կայով գրաւորա-
լեզուին ի գիմաց բովանդակ ազգիս, բաց ի մի
քանի յամառ ու աննաւոր գրագէտներէ, ու
բոց կարգին մէջ գծադրաբար կըլտնուի Ա.
Մամբայ խմբագիրք, որ նշանաւոր է ազգային
լեզուիս և կրօնիս գէճաբառեալ իւր ազգայական
եռանդովք, այսու ամենայնիւ զանց չընէր խմբա-
գրութիւնս դարձեալ շարունակելոյ իւր ջատա-
գովական գրութեանքն թէ յանձնէ, և թէ
օտար գրիչներէ մեզ ուղղութեանքն ինչպէս այս
անգամ ևս ուրախութեամբ ընդունած եմք ի
Մամբանիկէ չիշտոյ նիւթիս վերայ աշխատա-
սիրեալ յօգուած մի, զոր Բանասիրականիս մէջ
պիտի անսեն ուսումնասէր ընթերցողք :

Այս օրերս երեք գրութեանք ընդունած եմք,
որոց երկուսի մէջ խիստ կծու, բայց միանգա-
մայն խիստ արգարացի, կերպիւ կըքննադատ-
ուին Մատթէոս Մամբարեանի Ա. Մամբոյ Գեկա-
ւանոյ տետրին մէջ և Մատիւ Գեկա. 22 թուոյն
մէջ, որ նոյնպէս Մամբարեանի գրին կըլկրա-
գրի, հրատարակուած յօգուածները : Յիշեալ
գրութիւնները բոլորք են առ տեղացի գաւառ,
ժողովն ընդգէմ Մամբարեանի խորագրութեց,
որով ջանացեր է այլանդակ կերպարանք ցոյց
տալ գաւառ. ժողովոյ վերջին նստին մէջ տեղի
ունեցած գէպքը, եւ որովհետեւ մեր յիշեալ
գրութեանց մին Մամբարեանի անձնական պատ-
ւոյն դէմ ալ անակնորժ անխաղաղութիւններ կը-
նէ, մեք նորա պատիւն իբր մեր պաշտօնակցին
իւր ամբողջութեամբ պահպանելոյ համար զանց
ըրինք զանանք հրատարակել. երբորդք, որոյ
գրութեանք մեզմէր և աւելի յորդորական,
արժան համարեցաք հրատարակութեան :

Իսկ որքան առ խմբագրութիւնս նորա ժայթ.
քած մի քանի իրեն պատկանելիք խօսքերուն
մեծ համբերութեամբ կըլտնեմք, խի՛թ ալ
ցեկին մէջ քար նետեցեն. այլ պատիւ կըհամա-
րվի մեզ Ազգիս օգտին համար թափած մեզ
դուրձաբեաց ջանից փոխարենն այս կերպով
ընդունելուս : Մեք ուրախ պիտի լինէինք եթէ
Մամբարեան իւր երկու գրութեանց մէջ ևս փա-
տեր մէջ բերելով խմբագրութեանս դրածները
ջրէր, և ոչ թէ առ տկարութեան՝ սրտէն յա-
ւելցածը գուրս տայր, ինչպէս իւր բնաւորու-
թիւնն է :

խոնարհէ, բարդէ, երկարէ, սղէ, կրճատէ,
աղճատէ, վանկէ, և արտասանէ զբառս. և
կազմէ զբառս ինքնահաճոյս, և բազում ան-
գամ այլազգական բառս և զտկար բանից նո-
ցին ի կիր արկանէ ի խօսս. և անհասկանալի
առնէ բազմաց ազգի մերոյ, և անհաճոյ բա-
նասիրաց : Ոչ ոք ի գրագիտաց, ոչ ոք ի լեզուա-
գիտաց, ոչ ոք ի բանասիրաց, ոչ ոք յաղ-
մանոց տրայցէ զայդ, և վեճ տարագէտս յու-
ղեսցէ զայդ մանէ, և ոչ ասիցէ թէ լեզուն ա-
յլ խորհարառ չէ այդպէս, որպէս ի վեր անդի
նկարագրեցաւ : Ոչ ոք ի լեզուագիտաց և ի
բանասիրաց սիրէ և յարդէ զլեզուն աշխարհա-
բառ, այլ գծիմն ընդ այդ, խո՛ժ ու ընդ այդ
և չախորժէ ընդ այդ. չսեւ կամի, եթէ է հնար
և չընթեւանալ զմտեանս որ ի լեզու աշխար-
հիկ. որպէս բազումք յայնց յայտ արարին և
առնեն գրով, ի տիպ արձանացուցանելով ի
րազիրս : Աղաղակեցին, և դարձեալ աղաղա-
կեն. բոլորք բարձեալ են և բաւական դարձեալ
թէ աշխարհաբառն չկամիմք, թէ աշխարհա-
բառն չէ պարտ ուսանիլ, և ուսուցանել ման-
կանց գպրատանց, զի տարօրէն և տարականն
զի անօգուտ է, զի փոխակար է, զի մահադե-
է գպրութեան մերում. զի անշուք է անհարա-
ղատ և այլանդակ. զի զաշխարհաբառն ուսու-
ցանելով մանկանց գպրոցաց մաւտեցն զպան-
ծալի և զախորժաւոր զանիկ բարբառն գրաւոր-
ուին, բնդ նմին և մոռասէն զլրծոն ազգային
զկրօնաւորս երանելիս, և զկրօնական մատեանս

թէ՛ առողջ կազմուածքի տէր են . իրենց ուսման նորա-
կրթական մասը աւարտած պարտի լինել , այսինքն հա-
սարակ ընթերցումն և վայելչագրութիւն . քերականու-
թեան առաջին մասը աւարտած՝ հանդերձ ութ մասանց
բանի վերլուծութեամբ , Հին և նոր կտակարանաց համա-
ռօտ պատմութիւնը լրացուցած , Աւետարանի թարգ-
մանութիւնը ընկելու կարող , նոյնպէս թուարանութեան
չորս գործողութիւնները աւարտած հանդերձ իրենց փոր-
ձերովը : Եւ նիւթական կարողութեան տէր աշակերտք
իրենց հետ տանել հարկաւոր են , քանի մը ձեռնակելէն
հանդերձ , երկերկու թաշկինակ և երկու զոյգ գուլպայ ,
25 ուրլի , որպէս զի եթէ ձեռնարանի մէջ ընդունուիլը
անկարելի ըլլայ զայն , վերադարձնելու ծախուց գործա-
ծէ այդ գումարը :

16 , Յունվար , 1879 :

Թիֆլիզէն կը գրեն ,

«Մոսկուայի հարուստ Ստեփան Գովմանեանցը
ի յիշատակ իւր կնկայ Մարիամեան Գովմանեան
օրինորդաց ուսումնարան մը բաց արեց Թիֆլիզու
կուսանաց հովանաւորութեան տակ . տունը
գնեց , զարդարեց նորաձև նստարաններով ,
դպրոցական ամենայն պիտոյքներով ընծայեց
ազգին : Իր հաշուին ձրի պէտք են ուսանին ,
անանին և հազնին 60 աշակերտուհիք :

«Պ. Գովմանեանը պէտք է վճարէ տարին 3000
րուպլի վարժապետաց համար , ընդ ամենը 165
աշակերտուհի պիտի բնդուենուի :

«Սա մի նոր երեւոյթ է Հայոց մէջ . վառնդի
դեռ տեսնուած չէ մի Հայ որ իր կենդանութե
ժամանակ ազգին 150.000 րուպլի , այսինքն 15,
000 անգղիական ոսկի նուիրէ : »

Հայրենի մէջ կը կարգանք , թէ Ս. Պատրիարքն
ամառոյ 22ին բարձ. Մեծ—Եպարդոսին այցելու-
թիւն տուեր է ոչ ի պաշտօնէ . այլ իբր հրա-
ժարեալ Պատրիարք , որուն առիթ ունեցեր է
իւր հրաժարման պատճառներն պատմել . և թէ
Նորին Բարձրութիւնը յուսադրեր է թէ քիչ
ժամանակէն ի գործ պիտի դուրսն անհրաժեշտ
եղած բարեկարգութիւնները . բայց երբ խնդ-
րեր է որ հրաժարականը ետ առնու , Նորին
Սրբազնութիւնը պնդեր է թէ՛ մինչև որ չգոր-
ծադրուին խոստացուած բարեկարգութիւնքը.
չէ կարող վարել պատրիարքական պաշտօնը :
Սոյն պնդման վերայ , ինչպէս կ'երևի , Մեծ—Ե-
պարդոսը ի ներկայութեան Սայիտ և Քեանի
փաշայի հրաման ըրեր է հեռագրաւ առ կու-
սական Հայէպի , որ թէ հոն և թէ ի Մարաշ և
ի Ձէյթուն բանտարկեալ ազգայնոց աղատու-
թիւն շնորհուելով՝ իրենց հայրենիքն դարձուին :

Յետ այնորիկ Ն. Բարձրութիւնը խառն մաս-
նաժողով մի ի Հայաստան զրկելոյ դիտաւորու-
թիւնն յայտնելով սոյն մասին վերայ Ս. Պատ-
րիարքին կարծիքն հարցուցեր է . և նա աւելի
օգտակար համարեր է նախ մայրաքաղաքին մէջ
մասնաժողովի կարգել որ բարեկարգութեանց
համար դորձադրելի հրահանգ ու եղանակ մի
դժէ , և ըստ այնմ գործի սկսուի :

Ն. Սրբազնութիւնը Սայիտ փաշայի ևս այցե-
լութիւն տուեր և երկար տեսակցութիւն ունե-
ցեր է հետը :

Սրբազան Պատրիարք Հօր սոյն օրինակ ըն-
թացքը դովութեան արժանի է . Մեք մեր վեր-
ջին մէկ թուոյն մէջ ըսած էինք որ , եթէ Ս.
Պատրիարքը իւր հրաժարագիրն ետ առնու , և
սկսի կրկին վարել իւր պաշտօնը՝ առանց վտա-
հութիւն ունենալոյ նորա վերայ , որոյ նշանա-
կութիւնն իսպառ կորսուած է Բ. Դրան մօտ ,
մեք պէտք է չընդունիմք : Սոյն մեր բաղձա-
ծին համեմատ վարուեցաւ Ն. Սրբազնութիւնը .
և ցարդ կը պնդէ իւր հրաժարման վերայ , ա-
ռանց զանց առնելոյ միանգամայն իւր բարձր
խնամքը ազգին վերայէն և նորա շահուցը հայ-
րաբար հսկելոյ :

Սուրբ Երուսաղէմի վանքի խնդիրը :

Մեր 1109 թուոյն մէջ յիշեալ վանուց ներ-
կայ վիճակին վերայ ակնարկութիւն մի ըրած
էինք . մեր խորին ցաւը յայտնելով մէկտեղ ցոյց
տուած էինք անուղղակի և պառմական կերպիւ

պարտուց գտնէ մէկ մասին զճարձան համար
Ս. Եսայի Պատրիարքին ընելիք պարտաւորու-
թիւնը : Սոյն մեր գրուածքին ողջոյն . ինչպէս
կ'երևի , առանց կարենալոյ թափանցել Լոս-
արժանապատիւ խմբագիրը , այլ ներքին նպա-
տակ մի նշմարելով անոր՝ մէջ , անհաճոյ կերպիւ
քննութեան առած է , որում չէինք յուսար-
պէտք էր զխանար նա , որ եթէ ստոյգ իւր
կարծածին պէս ներքին նպատակաւ դրած լի-
նէինք մեք մեր երախտագիտութեան պարտուց
դէմ մեղանշած կըլինէինք . Ուստի , ինչպէս յի-
շեալ Արժ. խմբագիրը . կարելի է նոյնպէս Եսայի
սրբազան Պատրիարքը ևս նոյն տեսութեամբ
ըմբռնէ մեր գրուածքը և չարաչար մեկնու-
թիւն տալ հակառակ մեր խղճին , արդէն ետ
կ'առնու՞մք ինչ որ դրած եմք Երուսաղէմի վա-
նուց Ազգ. քանդակի մէջ ունեցած կալուածոց
մասին : Նոյնպէս կը փութամք միանգամայն ետ
առնուլ ինչ որ դրած էինք վսե. Թագաւոր փա-
շայի համար , թէ ի խնդրոյ նորին գրած եմք
երկիցս նամակ առ Եսայի Պատրիարքն . որով-
հետեւ , ինչպէս կը յիշեմայժմ , նոյն նամակներն
ինքնաբերաբար գրուած էին և ոչ ուրիշ խնդ-
րանօք . ուստի կըլինդրեմ թէ Արժ. խմբագրէն
և թէ վսե. փաշայէն որ իբր չգրուած համարին
մեր յիշատակեալ յօդուածը . բաւական կը հա-
մարիմք միայն յայտնել ընդհանուր Ազգին Ս.
Երուսաղէմայ վանուց արդի վտանգաւոր վիճա-
կին վերայ զգացած իմ խորին ցաւս և յորդո-
րել որ փութայ օր յառաջ կարեւոր դարձան-
ները տանիլ , եթէ չուզեր զրկել զինքը իւր մէկ
աչքէն , ինչպէս է Ս. Յակոբայ վանքը :

Տ. Հ. Թ. Սաւալանէ :

Ի նաւակատիս ազգային նորաշէն ճիւղացողոցին
Զմիռնիոյ :

Անեղին բան արարչադորձ հեշէր հօր
յանհունալանծիր ,
Հնէք , և լոյսն տարբանայր , վերաձգէին
երկինք երկիր ,
Ծով ծիրանի ծաւալանայր , վառէր
կամարն եթերակալ ,
Գլխէր և գունտն եօթնադունեան , սահէր
մահկին արծաթափայլ :
Եւ հինաւորց Որէնն Աստուած
ժպտել անոյշ ընդ իւր հաստուած ,
«Այս իմ հանգիստ» բանն կրկնէր ,
Առեալ յաջում ըզտիւղեր :
Լուսափետուր իջեալ հրեշտակ առ Սպարթալեան
Եղբարս կրկին ,
Նկար չընող տըսաւորէր երկամուկցն
'ի միտս ուշիմ :
Վեհն Յակոբ և Յովհաննէս անմահութեան
ժառանգաւորք ,
Գեղած ըպիտ մերձեալ 'ի սուրբ սեղան
Ներկից հրաշանորդք :
Չօն սրտագին երկնահաճոյ
Նուիրէին Տեառն Աստուծոյ :
Եւ 'ի բուրումն անահոտ
Խնկէր ժպտել Լոյսն անաղտ :
Եւ նոր հիմունք յալ անդնդոց իջեալ
նստեալ հաստահեղոյս ,
Միւնք կանգնէին միմեանց վերայ , չէն
բարձրանայր յերկին 'ի կոյս ,
Տաճար չընդ եկն յերեան , ուր աննիպն
Աստուածորդին
Յանձն հիւանդաց , տառապելոց պաշտի
ի պէտքս մարդկային :
Եւ Սպարթալեան անմահ Եղբարք ,
Նուիրէին Տեառն զայս չընդ յարի
կեցոյց՝ յամայր Տառն Նոցա պերճ ,
Զոր Ազգ Հոյկեան օրհնէ յաւերժ :
Խօսք Ա. Ս. Յ. Պալապանեանի

ՔԱՆԱՔԱՆ ԷՄԻՐԵՐ
Զմիռնիա , 3 Փետրուար

Քաղաքիս վսե. կուսակալ Համուի փաշայն , որ
Պաղատարի գաւառի կուսակալ որոշուած էր ,
ուրախ սրտիւ կը ծանուցանեմք որ կայսերական
վեհափառութիւնը յարգելով քաղաքիս ընդհ-
բնակչաց խնդիրքը բարեհաճեցաւ վերահաստա-
տել զՆորին Բարձրութիւնը կրկին իւր պաշտօ-
նին մէջ : Սոյն աւետիսը բարձր. Մեծ վէղերը

հաղորդեց նաւոր նաւակաւ , և մեծ.
հ. պատուք և բոլոր հաս. քաղ. թեանց ազգա-
պետք և գլխաւորք . ութ ժայիս շնորհա օրել .
—Բարձր. Մեծեմէտ թիւշաի փաշայ Նախկին
Մեծ Եպարդոսը , Յունուար 22ին իքաղոքս ժա-
մանեց . ուր քանի մի օր մեծ. խումարեան կա-
բապետ Էֆէնտիի տուն ընակելէն յետոյ , մեկ-
նեցաւ ի Մանիսա , ուր ունի իւր սեփական
կալուածները :

—Ոստիկանութիւնը տնցեալ օր երկու օրձա
բան փակել տուաւ , ուրտեղ գաղանի կըլսաղ-
ցուէր արգելեալ բազդի խաղեր :

—Հիմալի կողմերը ոսկւոյ հանք դտնուած
ըլլալով , անցեալ օր 12 սնտուկ իբր օրինակ կ.
Պօլիս բերուեր է :

—Ս. Բեդերսուրդէն փետրուար 7 քաշուած
պաշտօնական հեռագիրը Աստրախանի գաւա-
ռին մէջ ժանտախտի բոլորովին անհետ լինելը
կը ծանուցանէ : Սոյն ակտին վարակուած տե-
ղերը կը ակոյժ ժաքուեր են :

«Երբեք թէ Անգղիոյ ազատական երեսփո-
խաններէն Պ. Յօրթէր , որ իւր մէկ ատենաբա-
նութեան մէջ Հայոց նկատմամբ համակրական
խօսքեր ըրած էր անցեալներն , ինչպէս որ փո-
թայեր էինք հաղորդել մեր ընթերցողոց , վեր-
ջին օրերս երկրորդ ատենաբանութիւն մ'ալ ը-
րեր և այս առիթիւ կրկին անգամ համակրանօք
խօսեր է մեր ազգին նկատմամբ : Հայրենի :

Առ դերաստաւ տէր Յովհաննէս քահանայ
Պօղոսեան ի Ս. Բեդերսուրդ .

Զպատասխանի նամակին իմոյ ընկալալ . յորում
տեք յանձնեալ զմատենան Պատմութեան Ս.
Երուսաղէմի անուանի գրաւմաւ Պ. Խոսկովին ,
և թէ նորա միջոցաւ ունի առ մեզ հասանելա-
պահովագրեալ և կնքեալ ի պահարանի : Պարտ
համարիմ յայտնել միջոցաւ լրագրիս , թէ մինչև
ցայսօր տակաւին չեմք ստացեալ զյիշեալ մա-
ետնն , զոր յետ ստանալոյ փութամք դարձեալ
զեկուցանել Ձեզ ի միամտութիւն :

Տ. Հ. Թ. Սաւալանէ :

ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ

Աֆիօն. միւնոյն հանդարտ կացութեան մէջ
կը գտնուի . թէ և բաւական դորձաւորութիւն կը
լինին . երկու շաբթուան միջոցիս մէջ եղած
ծախսն է 177 կողով , որոց գիններն ըստ տեսա-
կին հետեւեալքն են . Գարահիսար 125 , Էրէն 130
խիկ Պողոսիճ 140 : Պատրաստի կան 2746 կողով :

ՍՈՍԻԵՏԵ ԴԵ ՍՄԵՐՆԵ

Société des quais de Smyrne

Կըլմեդուրի յարգոյ նաւապետներէ , որք կը
բաղձան ապահովութեան համար ծովածոցիս
մէջ մանելու , ուղղակի գլխին Բարախանց ըն-
կերութեան նաւահանգստի գրաստանը ուր ցոյց
կը արուի իրենց նաւերնուն կենալու տեղք : Եւ
եօթն գարձեալ եթէ ընկերութեան կողմանէ
իրենց տեղերը փոխուելոյ մասին ազդարարու-
թիւն ընդ ունին , կը պարտաւորին յարմարիւ
իւլմի , 1 Փետրուար 1879

Կըլմեդուրի յարգոյ վաճառականներէ , որ
եթէ ունին բողոք Բարախանց ընկերութեան
ժառանգութեանը և կամ նաւահանգստի պաշ-
տօնատան գործակալաց դէմ , իրենց բողոքն
անմիջապէս Բարախանց ընկե. մատուցանեն :
Զմիւռնիա , 31 Յունուարի 1879 :

ՀԱՄԱՌՈՑ ԴԻՅԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յօդուց Դիւթի Միւլի

82 երեսն բաղկացեալ և իւր սպարանէն ի
լոյս ընծայուած է . կրնայ դպրոցաց մէջ իբր
գաւազիրք ծառայել , Գինն է 90 սանդիւմ :

Տէր Լրագրոյս ,
Գ. Կալ . Պալ Կալանէ :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆԱԳՅՈՒՆՈՅ ԱՐԱՐԱՆԵԱՆ